

Є.В. ДУБРОВСЬКА, к.е.н., викл., ХНТУБА, Харків

РОЗРОБКА ІЄРАРХІЧНОЇ МОДЕЛІ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ВАНТАЖНОГО АВТОТРАНСПОРТУ

В статті розроблено ієрархічну модель методів управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту шляхом застосування методу Сааті.

In the article the hierarchical model of methods account receivable management of enterprises freight motor transport is developed by application of method Saati.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, методи управління дебіторською заборгованістю, ієрархічна модель.

Вступ. Управління дебіторською заборгованістю – це одна з найбільш актуальних проблем багатьох підприємств, оскільки у підприємницькій діяльності некерована дебіторська заборгованість, як правило, є однією з причин кризового стану. За таких умов значної актуальності набувають питання ефективного управління дебіторською заборгованістю. Проведені дослідження наукових джерел підтверджують, що формування механізму управління дебіторською заборгованістю неможливе без вирішення проблеми вибору найбільш оптимальних та ефективних методів управління нею. У зв'язку з цим, виникає необхідність в застосуванні методичної основи для формалізованого співставлення досліджуваних альтернатив, що дозволяє в єдиній шкалі «зважити» їх переваги та недоліки та побудувати деяке формалізоване правило щодо вибору найкращого варіанту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій в царині цієї проблематики свідчить про неоднозначність точок зору вчених щодо її розв'язання. До дослідження методів управління дебіторською заборгованістю неодноразово в своїх працях зверталися вітчизняні вчені у своїх працях [1-4] досліджували питання щодо застосування сучасних методів рефінансування, питанням альтернативним методам управління дебіторською заборгованістю присвячені статті [5-6]. Стягнення дебіторської заборгованості в судовому порядку розглянуто в праці [7]. Беручи до уваги багатогранність питання управління дебіторською заборгованістю, більшість перелічених праць оминають увагою ієрархічне представлення методів управління дебіторською заборгованістю автотранспортних підприємств.

Постановка задачі. Враховуючи теоретичні надбання в питанні методології управління дебіторською заборгованістю, в статті ставиться за мету розробити систему оцінно-аналітичних процедур щодо ієрархічного представлення методів управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту.

Методологія. Методичною основою, що дозволяє ранжувати систему пріоритетів на базі відносного співставлення параметрів досліджуваних варіантів

виступає формалізований апарат методу аналізу ієрархій.

Результати дослідження. Метод аналізу ієрархії, як зазначено у праці [8], дозволяє структурувати проблему, побудувати набір альтернатив, виділити критерії, що характеризують альтернативи, визначити вагомість цих критеріїв, оцінити альтернативи за кожним критерієм, знайти неточності та суперечності в судженнях експертів, проранжувати альтернативи, провести аналіз рішення та обґрунтувати отриманні результати. Базуючись на вищевикладеному пропонується використовувати алгоритм оцінки ефективності методів управління дебіторською заборгованістю, який складається з п'яти етапів та представлений у праці [9, с.27].

Спираючись на результати опитування експертів у цій галузі, а також ґрунтуючись на властивостях системи управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту, сформульовано наступні критерії, а саме: швидкість; результативність; вартість. Вищезазначені критерії ранжуються між собою, тобто встановлюється їх важливість для досягнення кінцевої цілі, потім порівнюються методи управління дебіторською в розрізі кожного критерію, що дозволяє визначити вагомість кожного з них.

На першому рівні представлено задачу дослідження – визначення пріоритетності методів та інструментів управління дебіторською заборгованістю. На другому – критерії, яким повинні відповідати методи та інструменти управління дебіторською заборгованістю. На третьому рівні – методи та інструменти управління дебіторською заборгованістю, згідно класифікації розробленої в праці [10].

Метою побудови ієрархічної моделі та визначення рівнів ієрархії є отримання пріоритетів елементів на останньому рівні, які б найкраще відображали відносний вплив на вершину ієрархії. Для кількісного визначення значень коефіцієнтів пріоритетності показників, що утворюють ієрархію в методі аналізу ієрархій, використовується метод попарних порівнянь з кваліметричною шкалою Томаса Л. Сааті, що представлена в праці [11, с. 141].

На засадах вищенаведеної шкали для кожної критеріальної складової на всіх рівнях ієрархії будуються обернено симетричні матриці попарних порівнянь з одиничною головною діагоналлю та обчислюються компоненти власного вектора матриці. На основі представлення проблеми ієрархічно складається матриця для порівняння відносної важливості критеріїв на другому рівні по відношенню до загальної мети на першому рівні. Заповнюється вона на основі суджень експертів. У якості експертів виступають 10 провідних економістів підприємств вантажного автотранспорту.

Судження висловлюються щодо ступеню переваги критерію, що вказаний в лівій колонці матриці, по відношенню до критерію, який вказаний у відповідному стовпчику матриці. Результати експертних оцінювань ступеню залежності елементу першого рівня ієрархічної моделі від елементів другого рівня та подальших розрахунків вектору такої залежності.

Виходячи з проведених розрахунків, можна зробити висновок, що

результативність методів інкасації дебіторської заборгованості, на думку експертів, є найбільш важливим критерієм, питома вага якого становить 41,34%. Це пояснюється тим, що за мету управління дебіторською заборгованістю ставиться отримання результатів управлінських рішень та впливів. Сенс управління стає втраченим, якщо відсутні результати такого управління. У такому випадку, підприємство несе витрати, але не досягає при цьому очікуваних результатів. Друге місце посідає критерій вартості (36,22%). Це очевидно, оскільки необхідно порівнювати результати управління з витратами, адже висока вартість використання методів управління дебіторською заборгованістю може перевищувати / дорівнювати отриманим результатам, й в такому випадку сенс управління втрачає доцільність. Останній критерій значно відрізняється від попередніх. Так, швидкість методів управління дебіторською заборгованістю звичайно є необхідною умовою. Оскільки, на рівень дебіторської заборгованості впливає значна кількість факторів, в даному випадку, мова йде про інфляцію. Саме тому, критерій швидкості методів управління дебіторською заборгованістю відіграє значну роль та, на думку експертів, складає 22,44%.

Попарні порівняння для третього рівня ієрархії показує порівняльну перевагу методів, що порівнюються відносно критеріїв другого рівня. Проведені експертні оцінювання ступенів залежності елементів другого рівня ієрархічної моделі від елементів третього рівня та подальших розрахунків відповідних векторів такої залежності, а саме на відповідність методів управління дебіторською заборгованістю критеріям швидкості, результативності та вартості, засвідчують, що за критерієм швидкості, найбільшу питому вагу серед методів та інструментів управління дебіторською заборгованістю посідають інструменти рефінансування (48,8%). Друге місце припадає на альтернативні методи управління дебіторською заборгованістю (28%). Методи впливу на боржників за критерієм швидкості посідають третє місце та їх питома вага становить 16,8%. Незначну частку за критерієм швидкості займають методи стягнення дебіторської заборгованості в судовому порядку (6,4%). За критерієм результативності, найбільшу питому вагу серед методів управління дебіторською заборгованістю посідають інструменти рефінансування (31,45%). Друге місце припадає на методи впливу на боржників (29,91%). Альтернативні методи управління дебіторською заборгованістю за критерієм результативності посідають третє місце та їх питома вага становить 29,85%. Також незначна частка за критерієм результативності припадає на методи стягнення дебіторської заборгованості в судовому порядку (8,79%).

За критерієм вартості, найбільшу питому вагу серед методів управління дебіторською заборгованістю займають методи впливу на боржників (46,88%). Друге місце припадає на альтернативні методи управління дебіторською заборгованістю (37,95%). Інструменти рефінансування за критерієм вартості посідають третє місце та їх питома вага становить 8,59%. Також незначна частка за критерієм вартості припадає на методи стягнення дебіторської заборгованості в судовому порядку (6,58%).

В результаті синтезу локальних пріоритетів розроблено ієрархічну модель

методів управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту, яка представлена на рисунку 1.

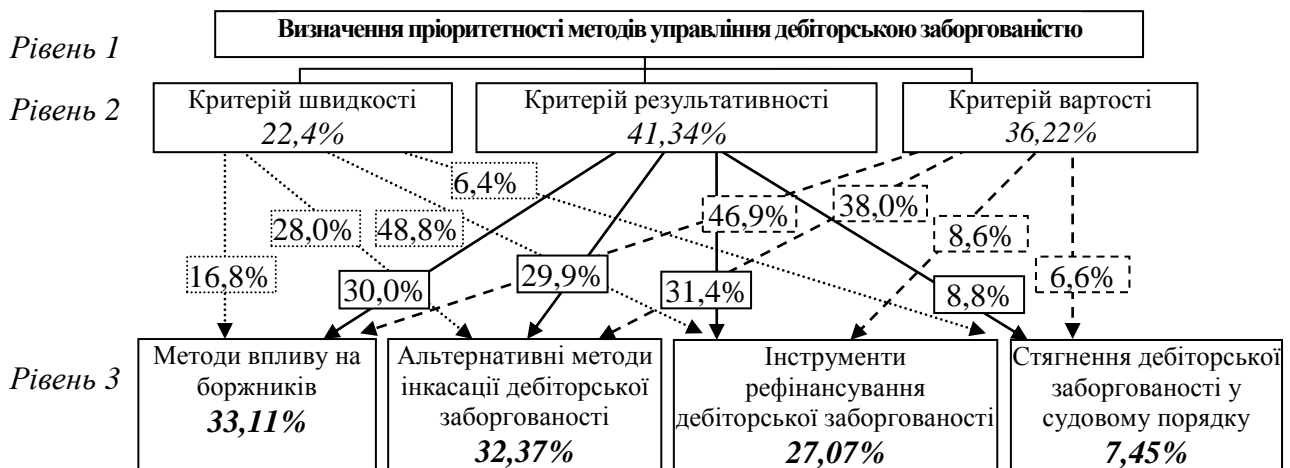

Рис. 1 – Ієрархічна модель методів управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту

Висновок. Застосування методу Сааті щодо ієрархічного представлення методів та інструментів управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного автотранспорту дозволило зробити наступні висновки. Методам впливу на боржників при управлінні дебіторською заборгованістю на підприємствах вантажного автотранспорту віддається перевага, частка якої становить 33,11%. Альтернативні методи управління дебіторською заборгованістю посідають друге місце (32,37%), інструменти рефінансування займають третє місце (27,07%) й четверте місце з найменшою часткою – 7,45% припадає на методи стягнення дебіторської заборгованості в судовому порядку.

Список літератури: 1. Скорба О. А. Управління дебіторською заборгованістю та альтернативні методи її рефінансування / О. А. Скорба // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 204, Т. I. – Дніпропетровськ, ДНУ, 2005. — С. 196 – 202. 2. Белялов Т. Е. Аналіз форм і методів управління дебіторською заборгованістю у складі оперативних фінансових активів корпорації / Т. Е. Белялов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 9 (51). – С. 30 – 36. 3. Курта Н. В. Сучасні проблеми управління дебіторською заборгованістю / Н. В. Курта // Держава та регіони. – Серія: економіка та підприємництво. – 2006. – №6. – С. 370 – 373. 4. Грабчак Д. В. Проблеми управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства / Д. В. Грабчак // Вісник Хмельницького національного університету. – Серія: Економічні науки. - Т.1. – 2007. - №6. – С. 123 – 126. 5. Новікова Н. М. Інструменти досудового погашення прострочення дебіторської заборгованості / Н. М. Новікова // Вісник КНТЕУ. – 2005. – №2. – С. 65 – 73. 6. Басюк Т. П. Реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства / Т. П. Басюк // Фінанси України. – 2004. – №12. – С. 115 – 123. 7. Новікова Н. М. Управління дебіторською заборгованістю торговельних підприємств: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Новікова Наталія Миколаївна. — К., 2008. — 164 с. 8. Бочков А. Категорирование критически важных объектов по уязвимости к возможным противоправным действиям. Экспертный поход / А. Бочков // БДИ. – 2009. – № 1 (82). – С. 22 – 24. 9. Запольский М. И. Оценка альтернативных вариантов интегрированных агропромышленных формирований на основе метода анализа иерархий / М. И. Запольский // Весці нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя аграрных навук. – 2006. – № 1. – С. 27 – 34. 10. Дубровська Є. В. Класифікація методів та інструментів управління дебіторською заборгованістю підприємств / Є. В. Дубровська // Регіональна

політика: напрями її реалізації в Україні : міжвуз. наук.-практ. конф., 20 трав. 2009 р. : тези допов. – Х., 2009. – С. 34 – 35. **11.** *Серіков А. В.* Креативне управління ризиками – важлива проблема українського девелопменту / А. В. Серіков, Г. І. Семенова // Економіка будівництва і міського господарства. – 2008. – №3. – Т.4. – С. 137 – 144.

Подано до редакції 31.03.2011